

กลไกการส่งเสริมจริยธรรม เชวณปัญญา เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้
โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ
Mechanisms for Promoting Ethical and Cognitive Cultivation
through the Integration of Yonisomanasikāra-Based
Learning Activities

วิราณี สุขทรัพย์

Wiranee Suksaph

ชวนพิศ รักษาพวก

Chuanpit Raksapuk

สิริรัตน มุงคุณโคตร

Sirirattana Mungkunkot

วิญญู เถาถาวงษ์

Winyoo Thaothawong

มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Northeastern University

นักวิจัยและนักวิชาการอิสระ

Independent researchers and academics, Thailand

E-mail: vic32@windowslive.com

Received: 9 June 2025; Revised: 11 July 2025; Accepted: 12 July 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลไกการพัฒนาจริยธรรม เชวณปัญญา ตามหลักโยนิโสมนสิการ ข้อค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า การสร้างระบบที่มีการขับเคลื่อนอย่างเป็นขั้นตอน โดยจัดสรรทรัพยากร ครอบคลุมการพัฒนาตามหลักโยนิโสมนสิการ มีกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติของขั้นตอนการพัฒนา การส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมเชวณปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ ในรูปแบบของการจัดโครงการ ได้แก่ 1) การจัดสรรบุคลากร 2) การจัดทรัพยากรหรือวัสดุ 3) การจัดงบประมาณ 4) การบริหารจัดการโครงการ ได้แก่ การประชุมกรรมการ การอบรม การเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมตามแผนงานหรือโครงการ การประเมินผล และ5) การดำเนินงานตามโครงการ การสรุปโครงการ และการติดตามผล ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถส่งเสริมความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหา เพื่อการการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี การปรับตัวต่อปัญหาต่างๆ บนพื้นฐานของจริยธรรมตามหลักโยนิโสมนสิการ ได้แก่ การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญาคือ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายอย่างมีเหตุผล ตามสถานะความเป็นจริง รู้จักวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า แยกแยะสิ่งนั้นๆ ได้ ให้เห็นตามสถานะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยทำให้เกิดความตั้งถาม และแก้ปัญหาได้ ดังนั้น การพัฒนานักศึกษาคู นำไปสู่การพัฒนาสังคม ควรเริ่มจากการสร้างคนดี การส่งเสริมคนดีให้มี

คุณธรรมเป็นพื้นฐานก่อน รู้จักให้อภัย ให้เกียรติกัน แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง จะทำให้สังคมที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

คำสำคัญ: กลไกการส่งเสริมจริยธรรม, เชวณปัญญา, กิจกรรมการเรียนรู้, โยนิโสมนสิการ

Abstract

This article explores mechanisms for fostering ethical consciousness and cognitive cultivation by applying Yonisomanasikāra (wise reflection). The study found that establishing a systematic operational framework with appropriate allocation of human resources, materials, and budgeting comprehensively supports the implementation of Yonisomanasikāra principles. This mechanism involves the coordination of responsible personnel, project planning, training, communication, activity execution, and outcome evaluation. The implementation process comprised five essential components: (1) personnel allocation, (2) material and resource organization, (3) budget allocation, (4) project management (including committee meetings, training sessions, public communication, and activity planning and evaluation), and (5) project execution, conclusion, and follow-up. These activities supported the cultivation of individual learning capacity by promoting rational thinking in problem-solving and adaptation to surrounding environments. Adaptation grounded in Yonisomanasikāra emphasizes systematic reflection, contemplative observation, and analytical interpretation of reality. It involves identifying causal relationships, investigating root causes, and distinguishing phenomena according to the interdependence of causes and conditions. This approach contributes to cultivating moral awareness and enhancing problem-solving abilities. The study suggests that the development of future teachers must begin with a strong moral foundation, nurturing ethical individuals who know how to forgive, show mutual respect, seek common ground, and embrace differences—thereby enabling diverse societies to coexist peacefully.

Keywords: Mechanism for promoting ethics, Cognition, Learning Activities, Yonisomanasikāra

บทนำ

ในสังคมไทยภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดจน กระแสความคิด แรงกดดันเพื่อความอยู่รอดของประชาชน รวมทั้งปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และ การเมืองที่รุนแรง การเติบโตของเทคโนโลยีที่ขาดระบบการควบคุม ระบบครอบครัวอ่อนแอ ส่งผลให้ เยาวชนขาดความเป็นพลเมือง และคาดว่าปัญหาดังกล่าวจะทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องหาวิธีที่รัฐจะต้องส่งเสริมการพัฒนาความเป็นพลเมืองของเยาวชน ทั้งใน ระบบการศึกษา นอกกระบบการศึกษา และการศึกษาอ้อยาศัย นวัตกรรมหรือแนวทางต่าง ๆ ที่เหมาะสม และสามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับเยาวชนได้อย่างยั่งยืน การเรียนรู้ ของเยาวชนเป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถพัฒนาความคิดและจิตสำนึกของ มนุษย์ได้อย่างยั่งยืน เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ของผู้เรียนด้านความเป็นพลเมืองจะต้องมีมาตรฐานเดียวกัน เพราะความเป็นพลเมืองที่ดีย่อมมีมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศ เครื่องมือที่จะนำมาใช้ ในการเรียนรู้ของเยาวชน ซึ่งอาจจะได้แก่สื่อการสอนจะต้องสามารถพัฒนาการเรียนรู้ อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐานการเรียนรู้ ที่เท่าเทียมกัน

รวมทั้งสามารถพัฒนาองค์ความรู้ สร้างทักษะ และปลูกฝังเจตคติได้อย่างเหมาะสม เพราะฉะนั้นการสร้างนวัตกรรม (Innovation) สื่อการสอน ในรูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะ และปลูกฝังเจตคติได้ด้วย จะสามารถ พัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศได้ (ยี่งศักดิ์ เพชรนิล, 2560)

การส่งเสริมเยาวชนปัญญาของผู้เรียน ควรเริ่มจากระดับปฐมวัย กิจกรรมฝึกเยาวชนปัญญาของเด็กมีหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเล่นเกมนับจำนวน เล่นเกมจับคู่ ต่อโดมิโน เกมเรียงลำดับ ผู้ปกครองสามารถคัดเลือกกิจกรรมที่ตรงกับความสนใจและความถนัดของเด็ก โดยผู้ปกครองทดลองเล่นกับเด็ก หากเด็กชื่นชอบและสามารถทำได้ ให้ผู้ปกครองเพิ่มระดับความยากมากขึ้นไปอีก เพื่อท้าทายความสามารถของเด็ก แต่หากเด็กทำไม่ได้หรือรู้สึกเครียด ผู้ปกครองสามารถสลับสับเปลี่ยนบรรยากาศให้เด็กไม่เบื่อ โดยหาเกมอื่นที่ผ่อนคลายสมองและไม่ยากจนเกินไป แต่ถ้าเป็นแบบออนไลน์ผู้ปกครองไม่ควรปล่อยให้เด็ก ๆ เลือกเล่นเกมตามลำพัง เนื่องจากเกมบางประเภทนั้นอาจสอดแทรกเนื้อหา และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เด็กอาจจดจำและทำเลียนแบบ นอกจากต้องอยู่ใกล้ชิดแล้วผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมกับเด็กคอยให้คำแนะนำกับเด็กในการเล่น เกมบนสื่อออนไลน์ และควรกำหนดเวลาให้กับเด็ก ๆ ในการเล่นแต่ละครั้งด้วย เพื่อเด็กจะได้ไม่จดจ่ออยู่กับหน้าจอมากเกินไปเพราะอาจทำให้เสียสายตา และยังจะช่วยฝึกให้เด็กได้รู้จักควบคุมตนเองได้อีกด้วย (ชนิษฐา บุนนาค, 2562)

กลไกการพัฒนา กิจกรรมการส่งเสริมจริยธรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นการดำเนินกิจกรรมในการอบรม มีการบรรยาย อภิปราย การนำเสนอปัญหาสังคม การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ในแต่ละช่วงวัย เป็นการบริหารจัดการและการเจริญปัญญา การพิจารณาเพื่อพัฒนาจิตใจให้แข็งแรง เมื่อจิตใจได้รับการฝึกอย่างถูกต้อง เที่ยงธรรม สมาธิจะบริสุทธิ์สะอาด มีคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มีความสงบ พร้อมแก่การพัฒนาทางด้านปัญญา ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะภายใน การคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนจนเกิดความรู้ การบริหารจัดการเจริญปัญญาในทางพระพุทธศาสนาตามหลัก “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งกิจกรรมการอบรม มีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มละ 4-5 คน การนำเสนอปัญหา การแก้ปัญหาตามหลักโยนิโสมนสิการ และมีผู้ทรงคุณวุฒิ ได้สรุปประเด็นสำคัญในการนำเสนอ ถอดบทเรียนของกิจกรรม ถอดบทเรียนปัญหา แนะนำแนวทางแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาจริยธรรมดังกล่าว ทุกคนต้องเริ่มจาก เป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานก่อน ใช้ความดีนำทางในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม มีความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน รู้จักให้อภัย ไม่พูดให้ร้ายกัน ให้เกียรติกัน แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง จึงทำให้สังคมที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข (วิญญู เกาถาวงษ์, 2568)

ปัญหาของสังคมเกี่ยวกับจริยธรรมของเยาวชน เป็นปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนขาดจริยธรรม เนื่องด้วยสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่หล่อหลอมทางสังคมให้กับเด็กและเยาวชนนั้นขาดประสิทธิภาพในการดำเนินการและขาดการบูรณาการร่วมกัน พ่อแม่ผู้ปกครองอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบปล่อยปละละเลย เพราะด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจบีบบังคับทำให้ต้องแก่งแย่งแข่งขันกันทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดจนมองข้ามความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับบุตรหลานของตน ในส่วนสถาบันการศึกษาพบว่าหลักสูตรการเรียนการสอนชั้นพื้นฐานทุกระดับชั้นยังขาดการสอดแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรม จิตสำนึกสาธารณะ และคุณลักษณะของพลเมืองที่ดีให้กับนักเรียนนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง และเป็นแบบแผน ในการเรียนการสอนวิชาจริยธรรมมุ่งศึกษาเพียงภาคทฤษฎีแต่ไม่ได้มุ่งเน้นการฝึกปฏิบัติอย่างจริงจัง ขาดกระบวนการในการประเมินและฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมของผู้สอนส่งผลให้บุคลากรบางส่วนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น ลงโทษนักเรียนรุนแรงเกินกว่าเหตุ กระทำอนาจารลูกศิษย์ กลายเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีให้กับเด็กและเยาวชน บรรทัดฐานของสังคม เน้นให้คุณค่าทางวัตถุมากกว่าจิตใจ ให้คุณค่ากับคนเก่งมากกว่าคนดี จึงทำให้เด็กและเยาวชนจำนวนมากมองข้ามความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ

ละเลยคำสอนทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของประเทศชาติ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552) ดังนั้นกลไกการส่งเสริมจริยธรรมจึงเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

กลไกการส่งเสริมจริยธรรม เชวณปัญญา เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักศึกษาศาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ในรูปแบบของการจัดโครงการ และกิจกรรมแนวตามคิดแบบโยนิโสมนสิการ อย่างต่อเนื่อง มีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ ทั้ง 4 ขั้นตอน สามารถ พัฒนา การบริหารจัดการโครงการ ให้มีประสิทธิภาพ และดำเนินการแก้ปัญหาชุมชน สังคมที่ยั่งยืนได้ และมีลำดับขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับกลไกการพัฒนาจริยธรรม เชวณปัญญา โยนิโสมนสิการ

1. ความหมาย

กลไก หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคล ในระดับต่าง ๆ ไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้นอย่างมีระบบ โดยมีการจัดสรรทรัพยากร มีการจัดองค์การ หน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน ประกอบด้วย การจัดบุคลากร (Man) การจัดทรัพยากรหรือวัสดุ (Materials) การจัดงบประมาณ (Money) และ การบริหารจัดการ (Management) (ขวัญใจ แก้วแสง และคณะ, 2567)

การพัฒนาในทางพุทธศาสนาการพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดลอมต่างๆ เรียกว่า พัฒนาหรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน การสร้างบ้าน เป็นต้น ซึ่งการพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลภายในสังคมให้ดีขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้แล้ว การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์หรือตามความต้องการของบุคคล สังคม เป็นการทำให้มีความเจริญงอกงาม ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ ในแง่ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือผลประโยชน์ส่วนตน ส่วนรวม การ พัฒนาประเทศ การพัฒนากิจมุงที่การพัฒนา ด้านการศึกษา และด้านอื่นๆ และดียิ่งขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ (วิญญู เถาถาวงษ์, 2568)

จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่ดี สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในทางที่ดียิ่งให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้เข้าถึงคุณภาพชีวิตอันมีคุณค่า และเป็นแนวทางในการประพฤติและปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อให้คนในสังคมนั้นมีความสุข และความพอใจในสิ่งที่ดีงาม (วิญญู เถาถาวงษ์, 2568)

เชวณปัญญา หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหา เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี การปรับตัวต่อปัญหาอย่างเหมาะสม และความสามารถในอันที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีจุดมุ่งหมาย และมีคุณค่าทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (วิญญู เถาถาวงษ์, 2568)

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เป็นการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและ สมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน หลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักการคิดที่ทรงคุณค่าในทางพระพุทธศานานำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้ สิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ที่เขาถนัด ร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน ดังนั้นครูผู้สอนสามารถจัดการ เรียนรู้โดยยึดหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ปลุกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง จนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของกลุ่มสาระการเรียนรู้คือ (1) ขั้นนำ (2) ขั้นสอน (3) ขั้นสรุป ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ ผู้เรียนจะพัฒนา

ทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้อย่างมีความสุข (พรภิรมย์ ยอดบุญ, 2565)

กลไกการพัฒนาเชวณปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ หมายถึง การพัฒนาให้ระบบมีการขับเคลื่อนหรือดำเนินการอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน ขององค์กรที่ได้กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เกี่ยวกับการพัฒนาโดยการจัดโครงการ หรือการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง มีการติดตามผลการพัฒนาเป็นระยะ เพื่อให้มีความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ การคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหาของตนเอง และสังคม และมีคุณค่าทางสังคมอย่างมีคุณภาพ (วิญญู เกาถาวงษ์ และคณะ, 2568)

สรุปได้ว่า **กลไก** หมายถึง สิ่งที่ทำให้ระบบมีการขับเคลื่อนหรือดำเนินอยู่ได้อย่างเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน โดยมีรายงานการประชุมคณะทำงาน รายงาน ผลการดำเนินงาน การประเมินระบบ และสรุปผลการดำเนินงานตามระบบที่กำหนดไว้ **การพัฒนา** หมายถึง การทำให้ดีขึ้นเจริญขึ้นก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีประสิทธิภาพ **จริยธรรม** หมายถึง หลักความประพฤติที่พึงงามในสังคม เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ ทั้งทางกาย วาจา และใจ **เชวณปัญญา** หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหาที่มีต่อตนเอง และสังคม สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี และความสามารถในอันที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีจุดมุ่งหมาย และมีคุณค่าทางสังคม และ **โยนิโสมนสิการ** หมายถึง การทำในใจโดยแยบคายหรือคิดถูกวิธี คือ คิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย ตามสภาวะความเป็นจริงโดยมีใจเป็นกลางไม่ลำเอียง เช่น วิชิตินหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยของความจริง

สรุปโดยรวม กลไกการพัฒนาจริยธรรม เชวณปัญญา ตามหลักโยนิโสมนสิการ หมายถึง การสร้างระบบที่มีการขับเคลื่อนในการพัฒนาเยาวชนอย่างเป็นขั้นตอนตามที่ได้กำหนดไว้แล้ว ตามหลักการพัฒนาแบบโยนิโสมนสิการ มีกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติของขั้นตอนการพัฒนา การส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมเชวณปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ ในรูปแบบของการจัดโครงการ ได้แก่ 1) การจัดสรรบุคลากร จัดให้มีคณะกรรมการดำเนินงาน และผู้รับผิดชอบโครงการ 2) การจัดทรัพยากรหรือวัสดุ ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ สภาพแวดล้อม วัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน 3) การจัดงบประมาณ ได้แก่ การกำหนดแผน โครงการหรือกิจกรรม โดยสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินงานระบบ 4) การบริหารจัดการ ได้แก่ การประชุมกรรมการ การอบรม การเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมตามแผนงานหรือโครงการ การประเมินผล 5) การดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถส่งเสริมความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหา เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี การปรับตัวต่อปัญหาต่างๆ บนพื้นฐานของจริยธรรม ตามหลักโยนิโสมนสิการ ได้แก่ การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญาคือ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายอย่างมีเหตุผล ตามสภาวะความเป็นจริง รู้จักวิจิตินหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า แยกแยะสิ่งนั้นๆ ได้ ให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยทำให้เกิดความตั้งงาม และแก้ปัญหาได้

2. กระบวนการส่งเสริมเชวณปัญญา

การส่งเสริมเชวณปัญญาของผู้เรียน ควรเริ่มจากระดับปฐมวัย ซึ่งเชวณปัญญาในเด็กปฐมวัย หมายถึง ความสามารถทางสติปัญญา ความสามารถในการเข้าใจ มีไหวพริบ มีความสามารถในการแก้ปัญหา และมีความสามารถในการใช้ความจำ รวมไปถึงความสามารถในการปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้องเสริมสร้างทักษะทางเชวณปัญญาให้กับเด็ก โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในช่วงแรกเกิด ถึง 6 ปี เป็นช่วงวัยที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมถึงมีพัฒนาการทางสติปัญญาที่ซึ่มซึบได้อย่างดีเยี่ยมและเป็นวัยแห่งการวางรากฐานของพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (ชนิษฐา บุณนาค, 2562)

เด็กแต่ละคนย่อมมีการเรียนรู้และพัฒนาการที่แตกต่างกัน แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ ผู้ปกครองต้องเข้าใจศักยภาพที่แท้จริงของเด็ก แล้วค่อยจัดหากิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ที่ตรงกับความสนใจหรือความถนัดของเด็ก ต้องไม่ยากหรือเน้นวิชาการมากเกินไปจนเกินความสามารถของเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้ค่อย ๆ พัฒนาไปที่ละเล็กละน้อย โดยที่ไม่ทำให้เด็กรู้สึกกดดันหรือเครียดจนเกินไป

ผู้ปกครองสามารถฝึกเชวณปัญญาให้กับเด็กจากกิจวัตรประจำวันได้ เช่น ฝึกให้เด็กจำแนกสิ่งของในครัว เก็บให้เป็นหมวดหมู่ เช่น การแยกเก็บช้อน ส้อม จาน ชาม ฯลฯ จัดเก็บเสื้อผ้าใส่ตู้ โดยจำแนกกางเกงขาสั้น-ยาว เสื้อแขนสั้น-ยาว วางใส่ตู้ในแถวเดียวกัน ซึ่งนอกจากเด็กจะได้ฝึกพัฒนาการทางการคิดแล้ว ยังเป็นการฝึกให้เด็กมีระเบียบวินัย รู้จักจัดเก็บสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง เป็นการฝึกช่วยทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกด้วย

กิจกรรมฝึกเชวณปัญญาของเด็กมีหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเล่นเกมนับจำนวน เล่นเกมจับคู่ ต่อโดมิโน เกมเรียงลำดับ ผู้ปกครองสามารถคัดเลือกกิจกรรมที่ตรงกับความสนใจและความถนัดของเด็ก โดยผู้ปกครองทดลองเล่นกับเด็ก หากเด็กชื่นชอบและสามารถทำได้ ให้ผู้ปกครองเพิ่มระดับความยากมากขึ้นไปอีก เพื่อท้าทายความสามารถของเด็ก แต่หากเด็กทำไม่ได้หรือรู้สึกเครียด ผู้ปกครองสามารถสลับสับเปลี่ยนบรรยากาศให้เด็กไม่เบื่อ โดยหาเกมอื่นที่ผ่อนคลายสมองและไม่ยากจนเกินไป แต่ถ้าเป็นแบบออนไลน์ ผู้ปกครองไม่ควรปล่อยให้เด็ก ๆ เลือกเล่นเกมตามลำพัง เนื่องจากเกมบางประเภทนั้นอาจสอดแทรกเนื้อหาและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เด็กอาจจดจำและทำเลียนแบบ นอกจากต้องอยู่ใกล้ชิดแล้วผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมกับเด็กคอยให้คำแนะนำกับเด็กในการเล่นเกมนับออนไลน์ และควรกำหนดเวลาให้กับเด็ก ๆ ในการเล่นแต่ละครั้งด้วย เพื่อเด็กจะได้ไม่จดจ่ออยู่กับหน้าจอมากเกินไปเพราะอาจทำให้เสียสายตา และยิ่งจะช่วยให้เด็กได้รู้จักควบคุมตนเองได้อีกด้วย

เชวณปัญญา อาจแบ่งประเภทระดับพื้นฐานของชีวิต ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้ (วิญญู เถาถาวงษ์, 2568)

1. เชวณปัญญาทางด้านสติปัญญาในการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ รอบตัว เข้าใจเร็ว และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ดี
2. เชวณปัญญาในด้านของการเคลื่อนไหวของร่างกาย หมายถึง ความสามารถในการแสดงออกเกี่ยวกับ ทักษะที่ใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการแสดง หรือแก้ไข้ปัญหา เช่น นักกรีฑา นักแสดง นักเต้นรำ เป็นต้น
3. เชวณปัญญาในด้านตรรกะ และการคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต การแก้้ปัญหาของตนเอง และสังคมได้เป็นอย่างดี รวมทั้งความสามารถในการคิดคำนวณ และความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ในการแก้้ปัญหาต่าง ๆ ได้
4. เชวณปัญญาทางด้านการใช้ภาษา และการปรับตัวเข้ากับสังคม หมายถึง ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารอย่างชาญฉลาด การติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่นมีความไวในการรับหรือส่งอารมณ์ความรู้สึก แรงจูงใจ หรือมีความเข้าใจในผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

บทบาทของครูกับการส่งเสริมเชวณปัญญาให้แก่ผู้เรียนควรมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

1. การจัดการในชั้นเรียนโดยใช้กระบวนการคัดกรองผู้เรียน ควรสนใจว่าจะพัฒนานักเรียนด้วยวิธีการอย่างไร ควรเริ่มจากการสร้างเครื่องมือเพื่อการสำรวจพฤติกรรม ทักษะ จริยธรรม ด้วยแบบสำรวจ แบบ

สังเกตพฤติกรรม แบบคัดกรองนักเรียนเป็นรายบุคคล แบบบันทึกการเยี่ยมบ้าน แล้วนำมารวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหา และการพัฒนาให้ตรงจุด อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ให้ความรัก ความเมตตา และความเป็นกันเองแก่ผู้เรียน เข้าใจผู้เรียนเป็นรายบุคคลเป็นอย่างดี สามารถแนะนำผู้เรียนโดยการสร้างแรงบันดาลใจเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการพัฒนาทางเชาวนปัญญาของผู้เรียน

3. จัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมในชั้นเรียน ห้องเรียนน่าอยู่ สะอาด ปลอดภัยโปร่งอุณหภูมิเหมาะสม แสงสว่างเพียงพอ ปราศจากเสียงรบกวน มีข้อตกลง กติกา และธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกันในชั้นเรียนร่วมกัน และเวรทำความสะอาดห้องเรียน เพื่อทำให้แลดูสะอาด สวยงาม

4. การจัดกิจกรรมในชั้นเรียน เริ่มจากกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ ช้้นนำเข้าสู่บทเรียนโดยนำเนื้อหาเดิมมาเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่สอนได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้นบรรยาย อภิปราย ตั้งคำถาม กิจกรรมกลุ่ม ครูถอดบทเรียนในเนื้อหาของกิจกรรมกลุ่ม และสรุปให้เป็นแนวทางในการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

5. จัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ถ้าอยู่ในสถานที่ห่างไกล ควรทำหนังสือขออนุญาต ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ปกครองนักเรียนก่อน ประสพการณ์ทางการศึกษาที่เกิดขึ้นนอกขอบเขตเดิมของอาคารเรียน มักมีลักษณะเฉพาะจากการลงมือปฏิบัติจริง และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ในสภาพแวดล้อมจริง ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น 1. แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ 2. แหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้นในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา 3. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน 4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล

6. ครูบันทึกหลังการสอน ปัญหา และอุปสรรค บันทึกประเด็นปัญหาที่สำคัญของนักเรียนโดยรวม และเป็นรายบุคคลที่เป็นปัญหาสำคัญ เพื่อนำประเด็นปัญหาสำคัญมาคัดกรองเป็นข้อเรื่องวิจัยในชั้นเรียน มาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในชั้นเรียน ให้เกิดประโยชน์ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการส่งเสริมเชาวนปัญญาให้แก่ผู้เรียน ดังแสดงใน แผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 บทบาทของครูกับการส่งเสริมเชาวนปัญญาให้แก่ผู้เรียน (วิญญู เกถาวงษ์. 2568)

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดโยนิโสมนสิการ

(คมสินธุ์ ต้นสนนท, 2561) ได้สรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 ว่า วิธีการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการซึ่งประกอบด้วยวิธีคิด 10 วิธี ตามที่ได้กล่าว มานี้ ถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทางปัญญาที่สูงที่สุดสำหรับผู้นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีคิดแบบนี้ ทำให้บุคคลเข้าใจสภาพของชีวิต สภาพของสังคม และสภาพของโลก สามารถจัดระเบียบชีวิต ของตนเองจัดระบบของสังคมและสภาพแวดล้อมทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ แม้การใช้อาจจะไม่ครบทุกวิธี ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหาจึงควรพิจารณาเลือกวิธีคิดแต่ละแบบ ใช้ให้เหมาะสม ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้เลือกวิธีการคิดแบบอุปมาอุปไมยปลูกเร้าคุณธรรมมาทดลอง จัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 เพราะเป็นช่วงวัยที่เกิดความเปลี่ยนแปลง ด้านร่างกาย สติปัญญา และด้านอื่น ๆ อย่างรวดเร็ว ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลที่หลากหลาย การแก้ไข ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีทักษะการคิดที่เป็นระบบ คิดถูกต้อง ถูกวิธี และคิด ใน แนวทางที่เป็นกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม เพื่อให้ นักเรียนตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหา ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

(พรภิรมย์ ยอดบุญ, 2565) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยการจัดการเรียนรู้ตาม หลักโยนิโสมนสิการ คือ จัดการเรียนรู้โดยเน้นวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถ ธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอุปมา อุปไมย ปลูก เร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของสถานศึกษา และกลุ่มสาระการเรียนรู้สามารถสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนทั้ง 8 ประการ ได้แก่ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัยใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มีความมุ่งมั่น ในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาจิตและการคิด อย่างถูกต้องและยังส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปในทางที่ดีงาม

(ทิศนา แชนมณี, 2567) ได้นำวิธีการจัดการเรียนรู้โดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ของศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์มาเขียนไว้ในหนังสือศาสตร์การสอนว่า วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ดี ต้องเกิดจากการวางรูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โดยได้นำแนวคิด จากหนังสือพุทธธรรมของพระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต) มาสร้างเป็นหลักการและวิธีการสอน ตามแนวพุทธวิธีขึ้น รูปแบบการเรียนการสอนนี้พัฒนาขึ้นจากหลักการที่ว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญ ที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้การได้ฝึกฝน วิธีการคิดแยกคางและนำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริงโดยครูทำหน้าที่กัลยาณมิตรช่วยให้ศิษย์มีโอกาสคิด และแสดงออกอย่างถูกวิธี จะสามารถช่วยพัฒนาให้ศิษย์เกิดปัญญาและแก้ปัญหา ได้อย่างเหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อมุ่งพัฒนาความสามารถในการคิด (โยนิโสมนสิการ) การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่เรียน

กระบวนการเรียนการสอน

1. ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน

1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม ได้แก่ เหมาะสมกับระดับชั้น เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน วิธีการเรียนการสอนและเนื้อหาของบทเรียน

1.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ ครูเป็นกัลยาณมิตร หมายถึง ครูทำตนให้เป็นที่เคารพรักของศิษย์โดยมีบุคลิกภาพดี สะอาด แจ่มใส และสำรวม มีสุขภาพจิตดี มีความมั่นใจในตนเอง

1.3 การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

ก. ใช้สื่อการเรียนการสอน หรือ อุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ เพื่อเร้าความสนใจ เช่น การจัดป้ายนิเทศ นิทรรศการ เสนอเอกสาร ภาพ กรณียปัญหา กรณียตัวอย่างสถานการณ์จำลอง เป็นต้น

ข. จัดกิจกรรมที่สนุก น่าสนใจ

ค. ให้ศิษย์ได้ตรวจสอบความรู้ ความสามารถของตน และได้รับทราบผลทันที

2. ขั้นสอน

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อเรื่อง ประเด็น สำคัญของบทเรียน ด้วยวิธีการต่าง ๆ

2.2 ครูแนะนำแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

2.3 ครูฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ หลักการ โดยใช้ทักษะที่เป็น เครื่องมือของการเรียนรู้ เช่น ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม

2.4 ครูจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด ลงมือค้นคว้า คิดวิเคราะห์ และสรุป ความคิด

2.5 ครูฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูลความรู้ และเปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือกและทางออกของการแก้ปัญหา

2.6 ศิษย์ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ

2.7 ศิษย์ทำกิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือก และการตัดสินใจ

3. ขั้นสรุป

3.1 ครูและศิษย์รวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการปฏิบัติทุกขั้นตอน

3.2 ครูและศิษย์อภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้

3.3 ครูและศิษย์สรุปผลการปฏิบัติ

3.4 ครูและศิษย์สรุปบทเรียน

3.5 ครูวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอน โดยสร้าง ศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ คือ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา อย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ ควรมีดังนี้

หลักการสำคัญ การจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ ผู้สอนเป็นบุคคลที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาในรายวิชาที่เรียน ควรเริ่มจากการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้อย่างเหมาะสม และฝึกให้นักเรียนรู้วิธีการของวิธีคิดโดยแยกคายตามหลักโยนิโสมนสิการ โดยครู อาจารย์และผู้เรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกร่วมกัน นำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

1. ขั้นนำ-ขั้นเสริมการสร้างศรัทธาของวิธีคิดโดยแยกคายตามหลักโยนิโสมนสิการ

1.1 จัดบรรยากาศในชั้นเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ – จัดบริเวณห้องเรียนและโรงเรียนให้สะอาดมีระเบียบและเรียบง่ายอยู่เสมอ - จัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนให้มีความแปลกใหม่ไม่จำเจเช่นจัดการเรียนเป็นกลุ่มบ้าง มีการเปลี่ยนกลุ่ม ตามความเหมาะสม - การสร้างบรรยากาศที่ดีและการสร้างความสนใจ ไม่มีการข่มขู่บังคับ ห้ามนักเรียนพูดคุยกันเสียงดังขณะในเวลาเรียน เน้นการฝึกนักเรียนให้เห็นความสำคัญ นำไปสู่การสำรวมกาย วาจา ใจ ฝึกการมีเมตตา ฝึกสมาธิในการเรียนให้มีสติอยู่เสมอ ทำ พูด คิด อย่างมีเหตุผล

1.2 สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียนผู้สอนต้องปฏิบัติตัวเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน คือ ต้องมีบุคลิกภาพสำร่วนน่าเชื่อถือศรัทธา มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความรู้ มีคุณธรรม มีเมตตาต่อศิษย์ เพื่อให้มีความรู้สึกสบายใจที่จะเข้ามาหาและปรึกษาได้

1.3 ผู้สอนนำเสนอสิ่งเร้า และการสร้างแรงจูงใจ เช่น การสำรวจความคิดเห็นของผู้เรียน และความสามารถของผู้เรียนก่อนสอน แล้วข้อบกพร่องของผู้เรียน มาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนตามหลักโยนิโสมนสิการ มีการเสริมแรงให้เกิดความมานะ ความพากเพียร นำไปสู่การฝึกฝนอย่างเต็มที่ ใช้สื่อการสอน และกิจกรรมที่น่าสนใจ

2. ขั้นสอน ได้แก่

2.1 ผู้สอนเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน

2.2 ขั้นสอน แนะนำแหล่งเรียนรู้

2.3 ให้ผู้เรียนฝึกฝนวิธีการรวบรวมข้อมูล

2.4 ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดวิธีต่าง ๆ ตามหลักโยนิโสมนสิการ เช่น

1. การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2. การคิดแบบแยกแยะ 3. การคิดแบบอริยสัจ 4. การคิดแบบคุณโทษและทางออก 5. การคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม 6. การคิดแบบอุปายปลูกเร้า 7. การคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยครู อาจารย์ แนะนำแนวทางของกระบวนการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ในแต่ละวิธีคิดที่สอดคล้องกับเนื้อหาในรายวิชาที่เรียน โดยครู อาจนำวิธีคิด มาใช้เพียง 1 วิธีก็ได้ เช่น การคิดแบบคุณโทษและทางออก นำมาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาทางจริยธรรมของปัญหาเสพติด ได้ตามความเหมาะสม

2.5 ครูให้ผู้เรียนฝึกสรุปประโยชน์ของข้อมูลเพื่อหาทางเลือกวิธีแก้ปัญห ให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น กัน ช่วยกันเปรียบเทียบ ประเมินทางเลือก และให้เรียนเลือก และตัดสินใจ การลงมิตร่วมกันเลือกตัวแทน ภายในกลุ่ม ฝึกนักเรียนให้มีความเป็นประชาธิปไตยบนพื้นฐานของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยปราศจากอคติ

2.6 ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติการนำเสนอหน้าชั้นเรียน ฝึกปฏิบัติงานตามแผนที่ได้รับมอบหมาย และการบันทึกผลข้อมูล โดยผู้สอนคอยสังเกตและในคำแนะนำ

3. ขั้นสรุป ครู อาจารย์ และผู้เรียนร่วมกันสังเกตพฤติกรรมที่เหมาะสม ปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติของการอภิปราย ระดมสมอง และการให้ผลย้อนกลับจากผู้สอน ผู้สอนและนักเรียนร่วมกันอภิปรายและสอบถามข้อสงสัย ร่วมกันสรุปบทเรียน ร่วมกันประเมินผลการเรียนรู้

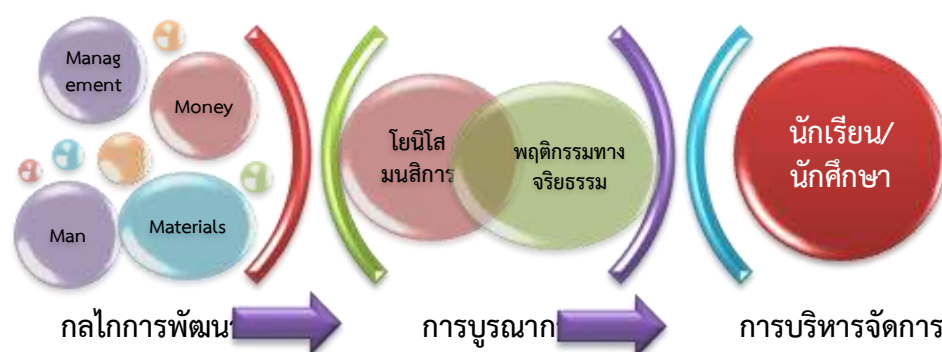
แนวคิดเกี่ยวกับกลไกการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมจริยธรรม

(วิญญู เถาถาวงษ์, 2568) ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรม และได้รวบรวมแนวคิดจากนักวิชาการหลายท่าน แล้วนำมาเป็นบทสรุป มีรายละเอียด ดังนี้

กลไกการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมจริยธรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นการดำเนินกิจกรรมในการอบรม มีการบรรยาย อภิปราย การนำเสนอปัญหาสังคม การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ในแต่ละช่วงวัย เป็นการบริหารจัดการและการเจริญปัญญา การพิจารณาเพื่อพัฒนาจิตใจให้แข็งแรง เมื่อจิตใจได้รับการฝึกอย่างถูกต้อง เที่ยงธรรม สมาธิจะบริสุทธิ์สะอาด มีคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มีความสงบ พร้อมแก่การพัฒนาทางด้านปัญญา ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะภายใน การคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนจนเกิดความรู้ การบริหารจัดการเจริญปัญญาในทางพระพุทธศาสนาตามหลัก “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งกิจกรรมการอบรม มีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มละ 4-5 คน การนำเสนอปัญหา การแก้ปัญหาตามหลักโยนิโสมนสิการ และมีผู้ทรงคุณวุฒิ ได้สรุปประเด็นสำคัญในการนำเสนอ ถอดบทเรียนของกิจกรรม ถอดบทเรียนปัญหา แนะนำ

แนวทางการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาจริยธรรมดังกล่าว ทุกคนต้องเริ่มจาก เป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานก่อน ใช้ความดีนำทางในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม มีความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน รู้จักให้อภัย ไม่พูดให้ร้ายกัน ให้เกียรติกัน แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง จึงทำให้สังคมที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

กลไกการพัฒนาจิกรรรมการส่งเสริมจริยธรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน และแสดงในแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กลไกการพัฒนาจิกรรรมการส่งเสริมจริยธรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ

ขั้นที่ 1 Man = การบริหารบุคลากร จัดตั้งคณะกรรมการผู้รับผิดชอบโครงการ มีทีมงานที่มีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ผู้เชี่ยวชาญทางจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรมตามแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผู้เชี่ยวชาญการจัดกิจกรรมการพัฒนา ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผล และการประเมินผลพฤติกรรมทางจริยธรรม

ขั้นที่ 2 Materials = การบริหารทรัพยากร หรือวัสดุ มีความพร้อมด้านสถานที่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม การเตรียมทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอก และภายใน การพิจารณา ว่าควรใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับโครงการ ที่มีจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่เหมาะสม

ขั้นที่ 3 Money = การจัดสรรงบประมาณ การกำหนดแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมในการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ได้แก่ ค่าที่พัก ค่าเดินทาง ค่าสถานที่จัดโครงการจัดกิจกรรม วัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน เป็นต้น โดย การคิดคำนวณค่าใช้จ่าย และควรมีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

ขั้นที่ 4 Management = การบริหารจัดการโครงการ มีแนวทางอย่างเป็นระบบ มีการประชุมกรรมการเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดโครงการ การมอบหมายงานในแต่ละฝ่าย การลงสำรวจพื้นที่ สำรวจความคิดเห็นของคนในพื้นที่ สำรวจกลุ่มเป้าหมาย สำรวจเลือกคุณลักษณะที่มีคุณสมบัติเข้าร่วมโครงการ โดยการสร้างเครื่องมือสำรวจความคิดเห็นในการจัดโครงการ แบบประเมินโครงการ ประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ แบบประเมินความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม มีขั้นตอนในการประชาสัมพันธ์ให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ทราบรายละเอียดทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมตามแผนงานของโครงการ จัดหาวิทยากรผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ในการอบรม การแก้ปัญหา การพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรม การประเมินผลของกิจกรรมจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้สังเกตการณ์ สำรวจข้อบกพร่องของกิจกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ พร้อมนำไปแก้ไขปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นต่อไป (วิญญู เกาถวงษ์, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

กลไกการพัฒนาจริยธรรม เชวณปัญญา ตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นกระบวนการสร้างระบบที่มีการขับเคลื่อนอย่างเป็นขั้นตอน โดยจัดสรรทรัพยากร ครบวงจรการพัฒนาตามหลักโยนิโสมนสิการ มีกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติของขั้นตอนการพัฒนา การส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมเชวณปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ ในรูปแบบของการจัดโครงการ ได้แก่

- 1) การจัดสรรบุคลากร จัดให้มีคณะกรรมการดำเนินงาน และผู้รับผิดชอบโครงการ
- 2) การจัดทรัพยากรหรือวัสดุ ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ สภาพแวดล้อม วัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน
- 3) การจัดงบประมาณ ได้แก่ การกำหนดแผน โครงการหรือกิจกรรม โดยสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินงานระบบ
- 4) การบริหารจัดการ ได้แก่ การประชุมกรรมการ การอบรม การเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมตามแผนงานหรือโครงการ การประเมินผล

5) การดำเนินงานตามโครงการ การสรุปโครงการ และกระบวนการ การติดตามผลซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถส่งเสริมความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหา เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี การปรับตัวต่อปัญหาต่างๆ บนพื้นฐานของจริยธรรม ตามหลักโยนิโสมนสิการ ได้แก่ การฝึกให้รู้จักคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญาคือ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายอย่างมีเหตุผล ตามสภาวะความเป็นจริง รู้จักวิจิตรหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า แยกแยะสิ่งนั้นๆ ได้ ให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยทำให้เกิดความตั้งงาม และแก้ปัญหาได้ ดังแสดงในแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 กลไกการส่งเสริมจริยธรรม เชวณปัญญา เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ

สรุป

กลไกการส่งเสริมจริยธรรม เชวณปัญญา เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ มีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาผู้เรียน นำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน โดยครูผู้สอนจัดกิจกรรมการส่งเสริมเชวณปัญญาของผู้เรียนและการพัฒนาจริยธรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาผู้เรียน นำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนได้ เพราะวณาคตของประเทศอยู่ในมือของเยาวชน และมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติ การพัฒนาชาติบ้านเมือง ต้องพัฒนาคน หรือนักเรียน การจัดกิจกรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีการที่ทำให้เด็ก และเยาวชน เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ได้ ทั้งทางด้าน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และจริยธรรมทางสังคม ซึ่งในบทความได้เรียงลำดับความสำคัญ ของความหมาย ประเภท และการส่งเสริมเชวณปัญญา และกลไกการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมเชวณปัญญาของผู้เรียนและการพัฒนาจริยธรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็ก และเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.
- ชนิษฐา บุณนาค. (2562). 6 วิธีพัฒนาเชวณปัญญา และส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาในเด็กปฐมวัย. เรียกใช้เมื่อ 4 มิถุนายน 2568 จาก <https://www.youngciety.com/article/learning/intelligence-kids.html>
- ขวัญใจ แก้วแสง, พระครูธรรมมาภิสมัย, วารินธิ โสภากจร และอรรณณ แก้วมาตย์. (2567). กลไกการพัฒนาการบูรณาการบุญญสิกขากับพุทธวัฒนธรรมสังคมสร้างสุขสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดกาฬสินธุ์. รายงานการวิจัย. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) และ สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- คมสินธุ์ ต้นสินนท์. (2561). การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนหอวัง ปทุมธานี ตำบลสวนพริกไทย อำเภอมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทิตนา แคมมณี. (2567). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรภิรมย์ ยอดบุญ. (2565). การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน. วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์. 2(1), 13-25.
- ยิ่งศักดิ์ เพชรนิล. (2560). แนวทางการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง. วารสารนิติรัฐกิจ และสังคมศาสตร์. 1(2), 19-33.
- วิญญู เถาถาวงษ์. (2568). จิตวิทยาสำหรับครู (Psychology for Teachers). ขอนแก่น: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์.
- วิญญู เถาถาวงษ์, จักรี ศรีจารุเมธีญาณ, พระณัฐวุฒิ พันทะลี, แก่นเพชร แผงสีพล และวิจิตร สมวงศ์. (2568). กลไกการพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมเชวณปัญญาของผู้เรียนและการพัฒนาจริยธรรม โดยการบูรณาการตามหลักโยนิโสมนสิการ. วารสารเมธีวิจัย. 2(1), 102-113.